

Adel im Wandel. Politik — Kultur — Konfession 1500—1700. Niederösterreichische Landesausstellung, Rosenberg, 12. 5. — 28. 10. 1990. Wien 1990. 611 strani. (Katalog des NÖ Landesmuseums, Neue Folge; 251).

Letošnja Nižjeavstrijska deželna razstava je bila na gradu Rosenberg severno od Dunaja, ki je od leta 1680 do danes v lasti družine Hoyos. Čeprav je bila razstava posvečena plemstvu, je bil v bogato predstavljenem vsakdanjem življenju dobro predstavljen tudi podložnik in meščan. Zaradi posestnih razmer so bile posebno zastopane nekdanje dežele Nižja Avstrija, Moravska in Slezija, vendar so bile omenjene tudi plemiške družine, ki so imele svojo posest na Slovenskem, med njimi na primer Auerspergi. Že zaradi tega in ker je razstava predstavila plemiško kulturo, politično vlogo in vlogo ter pomen plemstva v reformacijski dobi, kar vse se tudi v naših deželah ni bistveno razlikovalo od predstavljenega, je bila razstava izredno zanimiva in pomembna tudi za predočitev in razumevanje slovenske zgodovine.

Razstava je bila postavljena v šestindvajsetih prostorih, večina prostorov pa je predstavljala kakšno svojo enoto. Glavni naslovi so bili: plemiška posest in podjetja, sakralne zgradbe in nagrobne plastike, arhitektura gradov in vrtna arhitektura, prehranjevalna kultura, oblačilna kultura in bivalna kultura. Plemstvo in protestantizem, protireformacija, deželnoknežje uradništvo in dvor, stanovi, vojaštvo in lov, Otroštvo, mladost, poroka, praznovanja, smrt in pogreb. V oddelku plemstvo in umetnost je bilo predstavljeno zbiranje umetniških del, glasba in literatura. Na koncu je bila kratko predstavljena zgodovina družine Hoyos.

Po posameznih oddelkih so bile predstavljene domala vse takratne družbene plasti in gospodarske panoge. Kmet in kmečko delo, obrt in trgovina, začetki industrije in industrijski obrati, ki so jih posamezna gospostva uvajala, in nasprotja, do katerih je zaradi tega prihajalo z meščanstvom.

Katalog prinaša razprave, ki na razstavi predstavljena poglavja podrobneje predstavljajo. Nekatere so zelo pomembne, ker obravnavajo sedemnajsto stoletje, ki je za nekdanje avstrijske dežele slabše znanstveno predstavljeno od ostalih stoletij. Predvsem pa so njihovi avtorji vodilni zgodovinarji za to obdobje. Volker Press, profesor zgodovine na univerzi v Tübingenu, je v uvodni razpravi primerjal plemstvo avstrijsko-čeških dednih dežel med 15. in 17. stoletjem s plemstvom v nemških deželah. O vlogi plemstva v Notranjeavstrijskih deželah ugotavlja, da to v času absolutizma svojega vpliva ni izgubilo, ampak da se je ta v marsičem spremenil. V avstrijskih deželah je plemstvo po letu 1620 bilo poraženo na verskem področju, v simbiozi s katoliškim cesarskim dvorom pa je uspevalo ohranjati svoj socialni in politični vpliv, in to v taki meri, da je oviralo razvoj meščanstva. V splošnem je pomenila osnovo plemiške moči še vedno kmečka posest, predvsem na Češkem pa so že sorazmerno zgodaj bile prisotne »zgodnjekapitalistične tendence«, zaradi katerih je plemstvo prihajalo v spore z meščanstvom pa tudi s kmeti.

Herbert Knittler, profesor na dunajski univerzi, opisuje plemstvo in poljedelska podjetja, pri čemer podrobneje obdela širjenje in gospodarski pomen ribnikov in ribogojstva, odpiranje pivovar, steklarn in drugih obratov. Ugotavlja, da razvoj ni bil premočrten, vzrok je bila med drugim tridesetletna vojna. Te gospodarske razmere pa so v veliki meri vplivale na odnose med zemljiškim gospodom in kmetom. Odnose med zemljiškim gospodom in kmetom predstavlja Thomas Winkelbauer, ki ugotavlja, da so vzporedno z deželnoknežjim absolutizmom uvajali absolutizem tudi zemljiški gospodje in odpravljali stare svoboščine podložnikov, kar ni šlo vedno brez odpora. V tej zvezi je bilo predstavljeno tudi sodstvo, ki so ga zemljiški gospodje izvajali. Razprave o kulturi, izobraževanju in vsakdanjem plemiškem življenju s številnimi ilustracijami pa nam predočajo tudi ta področja življenja.

Vinko Rajšp

Z. Levental, Britanski putnici u našim krajevima od sredine XV do početka XIX veka. Gornji Milanovac : Dečje novine, 1989. 333 strani.

Pisec knjige je nekdanji profesor zgodovine medicine na beograjski medicinski fakulteti, ki sedaj več let živi v Švici. Objavlja vrsto strokovnih člankov in nekaj monografij s področja zgodovine medicine. Pričujoče delo je prvi njegov nemedicinski spis. Pobudo zanj so mu dale raziskave o zgodovini britansko-jugoslovenskih medicinskih zvez. Avtor se uvodoma sklicuje na misli znanega srbskega politika in zgodovinarja Jovana Ristića, ki je približno pred 100 leti zapisal, da so se v preteklosti tujci zelo zanimali za dežele jugovzhodne Evrope, predvsem Angleži. Zanimala jih je flora v teh krajih in zdravilne zeli, pa tudi so jih mikala etnološka, zemljepisna in zgodovinska vprašanja v zvezi z običaji, navadami in vero prebivalcev teh dežel. Pisec podarja, da njegovo delo ni analitična ali kritična študija angleških potopisov, temveč